

Reencantant la torre de Pinyana, a l'Alt Gaià

Text i fotografies:
Domènec Ribes i Mateu.
 Antropòleg social.
 Panorama.cat

A la pàgina anterior: Torre d'homenatge i part de la muralla sud · Porta d'entrada a la torre.

Possible porta d'accés al castell.

De la quarantena de castells medievals de la Marca del Gaià, el de Pinyana (Querol) és un dels que ens agrada més. I no ho és ni per la seva espectacularitat ni per la seva importància. Pinyana ens agrada per la seva ubicació (isolat, en un peny rocós envoltat de bosc des d'on s'albira bona part de la conca alta del riu Gaià), per la seva disposició estructural encara recognoscible (amb la torre d'homenatge, l'església romànica, els panys de muralla i la cisterna) i, sobretot, per les seves llegendes.

De les diferents versions d'aquesta llegenda que coneixem, la que ens agrada més és la que va recollir i explicar el Dr. Francesc de P. Bedós i Arnal (1867-1927). Aquest metge estiuejava al Pont d'Armentera, i sembla que en va recollir la història de la mà d'uns carboners que feinejaven prop de la torre. La transcrivim més avall fil per randa, tal com es va publicar al *Diari de Sabadell* el 22 de març de 1928.

Esmentat per primer cop l'any 990, Pinyana està estretament lligat als castells de Querol i Montagut, amb els quals feia les funcions de triangulació, atès que no tenien visió directa entre ells. Aquestes tres fortificacions formaven el nucli originari del domini dels Cervelló a les terres del Gaià durant la conquesta cristiana. Al segle XIII, però, el terme castral de Pinyana va passar a dependre del monestir de Santes Creus, el qual posteriorment el va integrar al terme del Pont d'Armentera.

i Saburella, velles i oblidades glòries de l'antiga Marca del Gaià.

Anomenat popularment *el Castellot*, Pinyana s'aixeca en un peny rocós al vessant esquerre del Gaià, des del qual s'albira el tram més esquerp i engorjat del riu: aquell que va de Querol a Santa Perpètua. Més lluny encara, es divideixen els castells d'Aguiló, Montclar, Selmella

Pinyana és un dels millors exemples de castell roquer d'aquesta Marca, del qual en resta una torre de planta circular, vestigis de l'església romànica de Santa Maria, la boca de la cisterna del castell i diversos panys de muralla amb alguna espitllera. També es conserva la hipotètica porta d'entrada al castell, situada a la part central de la muralla oriental i que aprofita una esclatxa entre dues roques. Però malgrat la llarga història del castell de Pinyana, l'home n'ha perdut totalment la seva memòria, ha oblidat per complet el lloc i ha deixat que la natura vagi devorant-lo poc a poc. No obstant això, una bonica llegenda n'ha perviscut: la de la pinya d'or custodiada per una donzella encantada amagada en una cova.

Els elements que apareixen en les diverses versions poden variar sensiblement, però sempre compleixen la mateixa funció: per accedir a la cova i desencantar la donzella cal entrar-hi proveït de certs elements protectors, que poden ser un cap de mort (un crani) i un ciri encès, o bé un pom de roses i una creu de Caravaca; i sobre el guardià que custodïa el cau i no deixar atansar-hi ningú, pot ser una serp o un gos brau i fidel. Algunes versions precisen més detalls, com ara que el moment de desencantar la donzella ha de ser la nit de Sant Joan o al punt de les dotze de la nit, o bé que la noia encantada és la filla d'un mas de la vora, Cal Boada. Finalment, també es conta que sota Pinyana hi ha un enorme llac i un passadís que havien fet els frares de Santes Creus per comunicar la torre

L'ENCANTADA DE PINYANA

Interior de l'església de Santa Maria del castell de Pinyana.

Una vegada el dilecte i cultíssim amic Francesc de P. Bedós vingué a contar-me una llegenda que acabava de recollir. Estava contentíssim de la troballa, i tanmateix podia estar-ne...

Del Pont d'Armentera estant, on en Bedós i la seva família estiuejaven, un dia ell i dos dels seus fills feren una petita excursió riu Gaià amunt. En arribar sota la torre de Pinyana, prop de Querol, decidiren pujar-hi. La torre de guaita i senyal està en el flanc de la muntanya i damunt un grony rocós avançat vers el riu, i des d'ella s'albiren els castells de Querol, Saborella i Saumella.

Costa amunt, trobaren uns carboners amb els quals en Bedós entaulà conversa. I un d'ells feu amb sorna: -A la torre van? No hi van pas per desencantar la donzella i per la pinya d'or?

En Bedós va pressentir instantàniament que anava a escoltar coses boniques i d'interès. I replicà ràpidament amb la màxima avidesa: -Què és això de la donzella encantada i la pinya d'or? Apa, bon home, digueu-nos el que en sapigueu...

I del carboner va recollir aquesta bella llegenda:

Prop mateix de la torre de Pinyana hi ha una cova que no sé si vostès la sabran trobar. Diu que és un forat molt fondo i que al capdavall hi ha una sala gran en la qual viu un encantat o bruixot.

I vet aquí que una vegada, una donzella molt bonica i molt bona estava per allà prop la boca de la cova acompanyada d'un gos de presa, hi ha qui diu guardant ovelles i qui diu guardant porcells. La donzella penetrà a la cova i el seu gos lleial la va seguir. No se sap amb certesa per què va endinsar-s'hi.

Alguns diuen, però, que la donzella tenia una pinya, la qual tirava lluny i el gos la hi portava. I tot jugant amb el gos a tirar i portar, un cop s'escaigué que la pinya es ficà al forat de la cova i rodolà avall. La donzella s'endinsà a la cova per atrapar la pinya, i el gos sempre amatent la seguí. La innocent donzella recuperà la pinya al mateix temps que es presentà l'encantat habitant del fons de la caverna. De sobte la pinya es tornà d'or i ella i el gos restaren encantats. I allà s'està, qui sap el temps que fa i el que hi haurà d'estar, esperant el donzell pur i coratjós que la vulgui deslliurar. I diu que sols podrà desencantar la donzella el jove prou bo i prou brau que gosi penetrar fins al fons de la cova amb un cap de mort, això és, un crani, a una mà i un ciri encès a l'altra. Sense generositat d'intencions el gos no deixa atansar ningú a la seva gentil mestressa, puix els escomet amb tota la furia.

I bé es conta que alguns joves, més cobejosos de la pinya d'or que desitjosos de rescatar la captiva, han entrat a la cova de l'encantament i no n'han sortit pas. I tanmateix el jove que aconseguís desencantar la donzella de Pinyana, tindria un bon premi d'amor i de riquesa, que el faria feliç: podria casar-se amb la bella captiva rescatada i per ell seria la pinya d'or.

Deu ésser una cosa ben difícil això quan ningú ha aconseguit el singular premi.

A les dificultats d'ordre moral per merèixer-lo cal afegir-hi d'altres d'habilitat o d'astúcia. Perquè, segons diu la tradició, l'encantat de Pinyana així que hagué fet captiva la donzella, cuità a tancar la boca veritable de la cova i a obrir ensem altres forats per a desorientar i fer més paorosa la penetració al seu catau misteriós...

Diari de Sabadell (22 de març de 1928)

amb el seu monestir. (La nostra padrina ens explicava que el passadís subterrani de Pinyana tenia sortida al gorg del Salt, al Pont d'Armentera; quan de petits ens hi banyàvem, sempre intentàvem veure si l'entrant a la roca del gorg tenia continuïtat, però mai ho vam poder comprovar...)

La secularització ha bandejat moltes d'aquestes històries, i en conseqüència els indrets han perdut la seva aurèola misteriosa. L'home ha oblidat la memòria de la seva geografia mítica i n'ha deixat destruir una bona part. Potser recuperant l'antiga llegenda de la pinya d'or retornarem la màgia a la torre de Pinyana, contribuirem a «reencantar» de nou l'indret i no deixarem que la seva memòria desaparegui. Si després de llegir la llegenda voleu visitar el castell i la torre de Pinyana, una pista forestal parteix entre els quilòmetres 31 i 32 de la C-37, a mig camí entre el Pont d'Armentera i Querol (Alt Camp). Són uns dos

El castell roquer de Pinyana, mirant cap a Selmella i Saborella.

quilòmetres i mig que podeu fer a peu o amb BTT. Una altra alternativa és accedir-hi des de Montagut pel camí del castell de Ramonet, Cal Boada i el puig de les Basses; és una ruta més llarga però amb grans vistes sobre l'Alt Gaià. ■

Per a més informació:

www.panorama.cat
Terres del Gaià: www.terresdelgaia.org
Centre d'Estudis del Gaià:
www.centrestudisgaia.cat

Visita el El Pla de Santa Maria

LA RUTA
DEL
CISTER

Descobreix el Centre d'Interpretació del Tèxtil i el Museu Agrícola

Vine a conèixer el complex de l'antiga fàbrica tèxtil. Hi trobaràs telers centenaris en funcionament, una gran col·lecció de carros i eines agrícoles i el parc al voltant de la gran bassa de 4.000 m². També pots descobrir la ruta de les barraques de pedra seca, els aiguamolls, l'església romànica de sant Ramon, la imponent església barroca de l'Assumpció i el nucli històric medieval. Truca per concertar visites guiades per a grups.

Setmana del 15 d'agost · LA FESTA MAJOR D'ESTIU - 3er cap de setmana d'octubre · FIRA DEL VENT

Ajuntament del Pla
de Santa Maria

Ajuntament del Pla - Tel. 977 63 00 06 - www.elpladesantamaria.cat